

ВАЛЬДОРФСЬКІ ІНІЦІАТИВИ СЬОГОДНІ В УКРАЇНІ

У статті розкрито вальдорфські ініціативи в Україні, висвітлено історіогенезу та актуалізацію здійснення виховання, навчання та розвитку дитини на принципах антропософії та антропософічної педагогіки, засновником якої був Рудольф Штейнер.

Ключові слова: вальдорфські ініціативи, антропософічна педагогіка, епоха, Рудольф Штейнер, антропософія, гімнастика ботмерівська, евризмія.

На⁰ межі 80–90-х рр. минулого століття розпочато перехід до варіативної системи освіти з урахуванням можливостей дітей, актуалізуються свобода і системні педагогічні ініціативи освітян у побудові навчально-виховного дитячого простору на принципах гуманізації, індивідуалізації та диференціації, але це здійснюється в контексті існуючої авторитарно-імперативної парадигми виховання і навчання підростаючого покоління, яка відображена в державних стандартах.

Мета статті – проаналізувати сутність вальдорфських ініціатив та їх втілення в життя сучасної школи; осмислити виховання, навчання, розвиток дитини на засадах вільного виховання.

Завдання: проаналізувати вальдорфські ініціативи з позиції історіогенезу та надати характеристику сучасним вальдорфським заходам з позиції актуалізації.

Вальдорфську педагогіку багато науковців відносять до феномену, який сьогодні вивчається з теоретико-методологічних та методичних позицій практиками-вчителями.

Сьогодні в центрі уваги вчених розробка онтологічних основ вальдорфської школи (М. Арапів) [3], нормативних основ вальдорфської педагогіки (А. Мальцева) [12], аналіз теоретико-методологічних аспектів (О. Іонова) [8], сутність ідеального дитячого садочка в контексті теорії вільного виховання (К. Вентцель) [6], організація навчально-виховного процесу в німецькій вальдорфській школі (Н. Абашкіна) [1] на основі вивчення праць Р. Штейнера, таких як: “Загальне вчення про людину як основа педагогіки”, “Педагогіка, яка заснована на пізнанні людини”, “Мистецтво виховання: методика і дидактика” [20–22], антропософічних основ вальдорфської педагогіки Е. Краніха [11] та теоретичних основ виховання до свободи Ф. Калгрена [10].

У сучасних українських і російських психолого-педагогічних джерелах педагогічний феномен вальдорфської школи досліджують Н. Абашкіна [2], О. Існева [9], О. Іонова [7], А. Мальцева [12], Т. Мостова [13], О. Передерій [14], О. Черкасова [18]. Наукові праці цих авторів присвячені вивченню окремих аспектів організації вальдорфської школи, розкриттю сутності ідей цієї концепції, аналізу спадщини засновника альтернативної педагогічної системи Р. Штейнера [19].

Історіографічний опис Вальдорфського руху в Україні свідчить про те, що перші загальні збори та затвердження Статуту “Асоціації вальдорфських ініціатив в Україні” відбулися в 1997 р. (zareєстрована в Міністерстві юстиції України

в 1999 р. з місцем перебування в м. Одеса), а у 2005 р. Всеукраїнська громадська організація (ВГО) “Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні” була переведена до м. Києва. Назва громадської організації підкреслює, що її діяльність охоплює різні ініціативи, тобто від навчальних закладів до ініціатив окремих громадян, учителів, освітян. Асоціація має низку цілей, які реалізуються в діяльності, а саме: підтримка та сприяння освітнім установам і організаціям, що втілюють вальдорфську педагогіку (педагогіку Рудольфа Штейнера); формування сприятливого середовища для втілення в життя вальдорфської педагогіки в українському суспільстві; розвиток і збагачення вітчизняної культури, науки й мистецтва шляхом популяризації ідей вальдорфської педагогіки в Україні.

Відповідно до мети поставлено завдання Асоціації та сформульовано очікувані результати: надання підтримки вальдорфським ініціативам, обмін досвідом, організація зустрічей, конференцій, семінарів, наукових слухань, виставок; заснування засобів масової інформації, видавництв, які сприяють реалізації мети і завдань Асоціації; проведення та підтримка наукових, педагогічних, методичних досліджень у сфері освіти й педагогіки; участь у формуванні освітньої політики України, внесення пропозицій відповідним органам влади [22].

Асоціація та її робота спирається на суспільний міжнародний досвід Вальдорфського руху, який був започаткований у 1919 р. за ініціативи антропософа Рудольфа Штейнера (1861–1925) у німецькому місті Штутгарті [20]. Він сформулював вчення – антропософію, на основі якого набули розвитку певні підходи до виховання та навчання, медицини, мистецтва, землеробства й інших напрямів життєдіяльності людини [21]. Антропософія, вальдорфська педагогіка поширені в західних країнах, багато вчителів підтримує ці ініціативи.

Для прикладу: у 1970 р. у 20 країнах світу діяло 90 вальдорфських шкіл, а сьогодні в 67 країнах понад 1000 таких шкіл: з них 72 у Латинській Америці, 22 – в Африці, 108 – у Східній Європі, 44 – в Азії [26].

Зараз по всьому світу працює близько 950 вальдорфських шкіл і 1400 дитсадків. Вальдорфську (антропософічну) педагогіку підтримують ЮНЕСКО й уряди багатьох країн. Це одна з найбільших незалежних освітніх систем у світі. В Україні вальдорфських шкіл шість: дві в Одесі, звідки й почався цей рух у нашій країні, дві в Києві, ще по одній у Кривому Розі й Дніпропетровську [23].

Вальдорфський рух має теоретичну основу, до складу якої входять категорія “антропософія”, “антропософічна педагогіка”. Антропософія є процесом розуміння й пізнання, вона виникає в людини як “потреба серця”, “усвідомлення своєї людяності”. В антропософському розумінні людина – це маленький космос, а космос – це велика людина. Світ, природа й історія точно відображають людину, а людина поєднує в собі світ, природу та історію в мініатюрі [5].

Принципово важливим положенням антропософської педагогіки є ідея поступального й цілісного розвитку дитини, її нерозривного зв’язку із соціальним оточенням. Р. Штейнер розглядав розвиток як реалізацію глибинних життєвих сил, який, однак, не є повністю спонтанним і незалежним від умов життя процесом. “Саморозвиток” має внутрішню логіку, детермінацію, фізіологічне обґрунтування. У зв’язку з цим він виокремлював семирічні етапи розвитку, які мають свої “вирішальні трансформації”. Психіка дитини (інтелект, почуття, воля) зумовлена станом її духу, тіла та душі. Тому всі повідомлення, які отримує дитина від дорослого, повинні бути сповнені життям, “щоб рости разом з нею”, на думку Р. Штейнера. У цьому контексті розкривається мета вальдорфської педагогіки –

виховання людей, орієнтованих на навколишній світ, чутливих до нового, здатних приймати усвідомлені рішення і брати на себе відповідальність за них і свої дії.

Людина, за твердженням Р. Штейнера, має не лише чуттєво видиме фізичне тіло, а й надчуттєві органи – ефірне тіло, астральне тіло і Я-тіло. Народжена дитина є лише фізичним тілом, має в собі тільки задатки людського, яке виховується в ній на основі наслідування [24].

Ці основні теоретичні ідеї впливають на свідомість організаторів, учителів-практиків, на відкриття в Україні вальдорфських центрів, шкіл, дошкільних закладів (Харків, Донецьк, Луганськ, Львів, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Сімферополь, Херсон та ін.), розширення сфери їх впливу на педагогічну громадськість.

Вальдорфська педагогіка в Україні почала розвиватися ще на початку 90-х рр. минулого століття, як зазначає О.А. Удод, директор Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту України [17].

Важливим чинником поширення ідей Р. Штейнера стало те, що вони є співзвучними кращим гуманістичним ідеям української педагогіки: Григорія Сковороди, Костянтина Ушинського й Василя Сухомлинського, а також сучасним тенденціям розвитку освіти. Тож два десятиліття тому серед українських освітян з'явилася група ентузіастів, яка поставила за мету змінити обличчя навчального закладу, зосередивши зміст і форми його діяльності на особистості дитини. В Україні виникли перші вальдорфські ініціативи, які є нині експериментальними школами МОНмолодьспорту. Перехід до моделі навчання, побудованої на засадах такої педагогіки, став складним процесом переосмислення, переоцінки педагогами змісту й методів діяльності освітнього закладу. Школи, створені в Києві, Одесі, Дніпропетровську, від самого початку зорієнтувалися на цілісне запровадження цієї педагогічної системи.

З 2001 р. такі школи працюють за програмою Всеукраїнського науково-методичного експерименту “Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні”. Дослідження проводяться у трьох напрямках: вплив педагогіки на розвиток особистості учнів, розробка й апробація експериментальних навчальних програм, пошук нових моделей управління навчальним закладом. Досвід показує, що вальдорфська школа створює сприятливі умови для розвитку особистості учня, адже свідоме засвоєння знань відбувається не тільки на інтелектуальному рівні, а й на основі життєвого досвіду та самоспостереження. А художньо-образне викладання стимулює розвиток творчого мислення.

Найвагоміший здобуток – навчальні програми. У 2008 р. з'явилися програми для початкової школи, в 2009 р. – для 5–9-х класів, в 2012 р. – для 10–11-х класів. Сформульовано загальну науково обґрунтовану концепцію побудови освіти у вальдорфських школах України [25].

Навчальний план вальдорфських шкіл базується на таких принципах: орієнтація на людину та її розвиток; орієнтація на світ і культуру; орієнтація на дитину та конкретну ситуацію; орієнтація на пізнання й практичні вправи [17].

До речі, засновник вальдорфської педагогічної системи не розробив жодного навчального плану. У роки заснування першої вальдорфської школи він надав учителям поради стосовно навчальних тем, які особливо підходять дітям відповідно до їх розвитку й віку. Вчителі, спираючись на власний досвід і знання своїх дітей, повинні планувати та розробляти індивідуальні уроки з урахуванням соціальної й культурної інтеграції відповідного регіону. Казки, історії, легенди,

міфи, які розповідаються на уроках в початковій школі, повинні стосуватися регіону, в якому вони знаходяться. Запропоновані Р. Штейнером рекомендації не обмежуються елементами “середньоевропейської культури”, а навпаки, містять загальнолюдське та історичне, але навчальний план вальдорфської школи не може бути перейнятим за рецептом іншими культурами [16].

Навчання у вальдорфській школі не зводиться до передачі знань, умінь та навичок, воно створює умови для виховання в широкому розумінні, коли мислення приводиться у правильне співвідношення з волею, почуттями, бажаннями. У школі створюється педагогічний простір, сприятливий для цілісного розвитку особистості та збереження фізичного, психічного й духовного здоров'я дітей [15].

Розклад занять у вальдорфській школі ритмічно повторюється і складається з трьох частин.

Перша частина – “головний урок”, та дисципліна, яка поглиблено вивчається. Її вивчають 3–4 тижні – “епоха”, потім переходять до іншої епохи (3–4 тижні), тобто починається вивчення нового предмета. *Викладання здійснюється “епохами” по 2–4 тижні.* У другій половині дня школярі займаються тими предметами, які активізують дихання та будуються як процес вправ: іноземна мова, музика й евритмія.

Шкільний період визначає друге семиріччя – це важливий період формування і розвитку внутрішнього життя: здібності дитини – осягнути, вивчити, зрозуміти – реалізуються не в зовнішньому, а в духовно-внутрішньому вимірі. На перший план для учня 7–8 років виходить авторитет учителя. Приблизно в 9 років дитина переживає почуття першого відокремлення від світу дорослих, наслідком чого може стати відчуття самотності. Цей період Р. Штейнер називає “рубіконом” [14].

Своєрідність навчальних дисциплін та глибока інтеграція знань приводять до того, що у вальдорфській школі виділяються головні уроки та спеціальні предмети. Головний урок проводиться щоденно й займає дві навчальні години. Для предметів, що потребують систематичних спеціальних вправ, таких як іноземні мови, ремесло, фізична культура, художні дисципліни, виділяються окремі уроки [27].

Музика має таке саме значення, як і вивчення мов. Діапазон музичного навчання постійно розширюється, потім організуються оркестри й різноманітні ансамблі [28].

У вальдорфських школах вивчають предмети, які мають на меті надати більшої естетичної та практичної спрямованості процесу навчання, забезпечити тісну взаємодію теоретичного навчання з художньо-прикладною діяльністю, інтеграцію різних галузей знань. Такою дисципліною, передусім, вважають *евритмію* (грец. прекрасний ритм, благозвучність, стрункість) – виконання віршів або музики за допомогою ритмічних рухів. В евритмії кожен звук постає як зримий образ, оскільки відповідає специфічному руху. У музиці, наприклад, через рух відкривається тональність, передаються інтервали, тобто весь світ стає зримим. До евритмії як мистецтва руху, “видимої мови”, “видимої музики”, за рекомендаціями Р. Штейнера, не можна ставитися лише як до сценічного мистецтва, вона мусить бути невід’ємною частиною педагогічного процесу, оскільки здійснює гігієнічний, навіть терапевтичний вплив на дитину, сприяє виробленню її спритності, координації рухів, розвитку музичного слуху, образотворчих здібностей, уяви, фантазії. Особливе значення евритмія має для розвитку волі учня. За

допомогою евритмічних вправ, на думку Р. Штейнера, може бути розвинута така воля, яка залишиться у людини на все життя, тоді як будь-який інший спосіб розвитку волі має ту особливість, що протягом життя вона стає слабшою внаслідок різних подій і випадків. Важливу роль відіграє евритмія й у вихованні соціальної поведінки дітей, адже гармонійності в ній можна досягти лише за умов взаємної уваги та поваги [24].

При цьому в загальний зміст освіти інтегруються актуальні проблеми реального життя, питання екології, здоров'я, безпеки тощо, що відповідає вимогам Державного стандарту до інтеграції освіти в сучасній школі.

У 2009 р. в Києві пройшла зустріч керівників науково-педагогічного проекту “Вальдорфська школа в Україні” та представників вальдорфських шкіл України. На зустрічі був проаналізований науково-методичний експеримент всеукраїнського рівня “Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні”, презентувались його концептуальні засади, а також пройшло обговорення програми подальшого розвитку експерименту.

У 2010 р. відбулася Конференція вальдорфських учителів в Україні. Темою конференції була “Естетика Шиллера та вчення про колір Гете – основа для роботи в середній та старшій вальдорфській школі”. З учасниками конференції працювали науковці із Німеччини.

На базі вальдорфської школи “Софія” відбулася перша сесія Київського регіонального вальдорфського педагогічного семінару, де висвітлювалися дослідження з мови, людинознавства, мистецтва мовлення; евритмії; самооцінювання [30].

У 2010 р. (м. Київ) проводився курс з підвищення кваліфікації вальдорфських учителів-математиків шкіл Києва, Дніпропетровська, Кривого Рогу, Одеси. Всього 13 учителів. Курс викладав Дітер Кьотер – вальдорфський учитель (Німеччина), який має педагогічний стаж понад 20 років з математики, фізики, астрономії, релігії.

Основним методом, на який потрібно спиратися вчителям при навчанні дітей, є духовно-науковий, на думку Д. Кьотера. Це передбачає не визначати, а описувати феномен у математиці; працювати з морально-духовною складовою особистості; пробуджувати власні сили дитини зсередини за допомогою геометрії, алгебри. Курс математики може супроводжуватися *ботмерівською гімнастикою*, тобто створює переживання математичних закономірностей у музиці, за допомогою співів, ритмів. Математика пов'язана з розвитком відчуття рівноваги дитини: опанування простору (спереду/позаду, вгорі/внизу, ліворуч/праворуч). Розроблена система вправ на формування рівноваги, на виконання ритмічних рухів та жонгливання.

У 2011 р. було святкування 150-ї річниці від дня народження австрійського вченого, філософа, культурного діяча Р. Штейнера. Тема заходу була визначена як “Діяти із духу часу”. Учасники заходу працювали у групах: “Сутність людини”, “Антропософський шлях пізнання”, “Гетеаністична теорія пізнання”, Евритмія, Музика, Живопис із сутності кольору, Органічна архітектура, “Соціальна тричленність”, “Вальдорфська педагогіка”, “Лікувальна педагогіка”, “Антропософська медицина”, “Лікувальна евритмія”, “Біодинамічне землеробство”, “Робота з власною біографією”.

У 2011 р. в Національному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова було проведено теоретико-практичний семінар: “Вальдорфська педагогіка: витоки і перспективи”.

Сьогодні проект “Вальдорфська педагогіка в Україні” реалізується на базі експериментальних навчальних закладів всеукраїнського рівня – Дніпропетровської вальдорфської середньої загальноосвітньої школи Дніпропетровської міської ради та Криворізького навчально-виховного комплексу “Загальноосвітня вальдорфська школа I–III ступенів – дитячий садок” Криворізької міської ради Дніпропетровської області (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 15.06.2011 р. № 584), загальноосвітнього навчального закладу I–III ступенів “Вальдорфська школа “Михайл” (наказ МОН України від 16.02.2011 р. № 142), середньої загальноосвітньої Школи вільного розвитку Індустріального району м. Дніпропетровськ (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.08.2011 р. № 230).

Мета: виявити та обґрунтувати закономірності становлення й розвитку Я-концепції учнів вальдорфських шкіл на різних вікових етапах.

Очікуваний результат:

– високий рівень розвитку самосвідомості учнів вальдорфських шкіл, зростання їх адаптаційних можливостей, формування позитивного ставлення до себе та емоційної стійкості, збереження й зміцнення фізичного та психічного здоров'я;

– створення діагностичного інструментарію для дослідження основних складових Я-концепції (когнітивної, емоційно-оціночної, поведінкової), розробка індивідуальних карт розвитку особистості на кожному з вікових етапів;

– упровадження індивідуальних корекційних програм, розробка рекомендацій з проблеми формування позитивної Я-концепції для практичних психологів та вчителів [29].

Для більш глибокого розуміння сутності вальдорфських ініціатив необхідно використовувати специфічний понятійний апарат, на який спирається та посилається антропософічна педагогіка Р. Штейнера, а саме:

1. *Антропософічна (гуманістична, вальдорфська) педагогіка* – система поглядів, ідей, теоретичних положень на троїсту сутність дитини (інтелект, почуття, воля), що зумовлено станом її духу, тіла та душі. Центральна ідея – поступальний і цілісний розвиток, саморозвиток дитини за семирічними, річними, денними етапами, її нерозривного зв'язку із соціальним оточенням, регіоном проживання.

2. *Антропософія* – культурно-освітній рух, філософське вчення (різновид теософії), яке розроблене Р. Штейнером та поєднує в собі елементи німецького ідеалізму (дійсність як поступове самовиявлення духу), світогляду І.В. Гете, згідно з яким світові явища розглядаються як метаморфоза об'єктивного духу, а також християнства, згідно з яким розвиток здатності до пізнання приводить людину до досконалості. Це розуміння того, що світ, природа та історія відображають людину, а людина поєднує в собі світ, природу та історію в мініатюрі як маленький космос, а космос – це велика людина. Учення, що має на меті розкриття за допомогою спеціальних вправ прихованих можливостей людини, виховання в неї здатності до духовного споглядання, завдяки чому стають доступними для її сприйняття недосяжні речі.

3. *Виховання вільне* – напрям у педагогіці, який спирається на теоретичні основи вільного саморозвитку дитини в ході самодіяльних занять.

4. *Гімнастика ботмерівська* – система вправ з ритмічних рухів, жонгливання, співів, ритмів, які створюють переживання математичних закономірнос-

тей у музиці й рухах; розвиток відчуття рівноваги дитини, опанування простору (спереду/позаду, вгорі/внизу, ліворуч/праворуч).

5. *Евритміст* – спеціаліст високої кваліфікації, який має сертифікат з організації евритмії у вальдорфській школі.

6. *Евритмія* – мистецтво руху, мистецтво “видимої мови”, “видимої музики”, що виникло в результаті вивчення законів руху гортані, піднебіння, губ, завдяки яким людина можна говорити та співати. Закономірність рухів гортані, за Р. Штайнером, можна поширити на весь людський організм. Особливо “промовистими” можуть бути руки. Евритмія сприяє координації дитячих ритмічних рухів, розвитку музичного слуху, образотворчих здібностей, уяви, фантазії. Використання найпростіших ритмів і вправ з палицею в перших класах до виступів на шкільній сцені з ліричними, драматичними і музичними вправами у старших класах – це невід’ємна частина педагогічного процесу у вальдорфській школі.

7. *Епоха* – періодичне викладання одного навчального предмета (головний урок) у ранкові часи протягом 3–4 тижнів.

8. *Мета вальдорфської школи* – виховання, навчання та розвиток дитини, орієнтованої на навколишній світ, чутливої до нового, здатної приймати усвідомлені рішення й брати на себе відповідальність за них і власні дії.

9. *Навчання “за епохами”* (“*епохальна методика*”) – періодична система викладання навчальних дисциплін (головних уроків). Математика, історія, фізика тощо викладаються не паралельно, а періодами, у здвоєних ранкових заняттях, щодня впродовж 3–4 тижнів. Здвоєні заняття з художньо-прикладного мистецтва відбуваються у другій половині дня. Денні години відводяться на заняття музикою, мовою, евритмією.

10. *Ритм* – поняття, введене Р. Штейнером для пояснення періодичності розвитку дитини та враховує семиричний, річний і денний цикли в розвитку дитини [38].

11. *Урок головний* – ранковий урок у першій половині дня, на якому вивчається один предмет (математика або фізика) протягом кількох тижнів.

Висновки. Отже, вищезазначені позиції вальдорфських ініціатив в Україні поширюються та впливають на загальну свідомість педагогічної спільноти, цілеспрямовано збагачують досвід окремих учителів, які розробляють інтегровані уроки з урахуванням соціокультурної складової регіону, епосу того краю, на території якого проживають діти, спираються на мислення дитини в контексті з її волею, почуттями, бажаннями, вміють навчати за “епохальною методикою” в школі, впроваджують теоретичні та світоглядні основи антропософії та антропософічної педагогіки Р. Штейнера [30].

Список використаної літератури

1. Абашкіна Н.В. Організація навчально-виховного процесу у вальдорфській школі (Німеччина) / Н.В. Абашкіна // Початкова школа. – 1993. – № 7. – С. 41.
2. Абашкіна Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині / Н.В. Абашкіна. – К., 1998.
3. Арапів М. Що таке вальдорфська школа / М. Арапів // Кур’єр. – 1999. – № 5.
4. Пинский А.А. Вальдорфская педагогика : антология / А.А. Пинский. – М. : Просвещение, 2003. – 494 с.
5. Вальдорфська педагогіка в Україні. З повагою до дитини. – К. : НАІРІ, 2009. – 166 с.
6. Вентцель К. Теория свободного воспитания и идеальный детский сад / К. Вентцель. – М., 1995.

7. Ионова Е.Н. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты / Е.Н. Ионова. – Харьков, 1997. – 299 с.
8. Ионова О. Евритмія і малювання форм у вальдорфській школі / О. Ионова // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 54.
9. Існева О. Зміст вальдорфської освіти. Засіб розвитку особистості учня / О. Існева // Рідна школа. – 1999. – № 7, 8. – С. 37–40.
10. Калгрэн Ф. Воспитание к свободе / Ф. Калгрэн. – М. : МЦВП, 1993. – 272 с.
11. Краних М. Антропософские основы вальдорфской педагогики / М. Краних. – К. : Генеза, 2008. – 277 с.
12. Мальцева А. Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні (вальдорфська педагогіка) / А. Мальцева // Шкільний світ. – 1999. – № 11 (43). – Червень.
13. Мостова Т. Вальдорфська педагогіка / Т. Мостова // Освіта України. – 1999. – № 1, 2 (125). – С. 11.
14. Передерій О.Л. Вальдорфська педагогіка як цілісна система навчання, виховання та розвитку особистості / О.Л. Передерій // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 23 (76). – С. 152–159.
15. Програми вальдорфських шкіл України. 1–9. – К. : Генеза, 2010. – 510 с.
16. Пучко А.О. Розвиток вальдорфської педагогіки в умовах інтернаціоналізації і глобалізації освіти: (Педагогічні видання) [Електронний ресурс] / А.О. Пучко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – № 2. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n2_2008_st_11/
17. Учебные программы вальдорфских школ. – М. : Народное образование, 2005. – 518 с.
18. Черкасова О. Педагогические основы вальдорфской школы / О. Черкасова. – Самара : СГУ, 1995.
19. Штейнер Р. Общее учение о человеке как основа педагогики / Р. Штейнер. – М. : Парсифаль, 1999. – 399 с.
20. Штейнер Р. Педагогика, основанная на познании человека / Р. Штейнер. – М. : Парсифаль, 1996. – 129 с.
21. Штейнер Р. Искусство воспитания: методика и дидактика / Р. Штейнер. – М. : Парсифаль, 1996. – 176 с.
22. Міжнародна асоціація підтримки Вальдорфської педагогіки [Електронний ресурс] // Вісник психології і педагогіки : зб. наук. пр. – 2012. – Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Міжнародна_асоціація_підтримки_Вальдорфської_педагогіки
23. Тищенко К. Вальдорфська освіта: у пошуках духовності й свободи [Електронний ресурс] / К. Тищенко // Українська правда життя – 2011. – Режим доступу: <http://life.ppravda.com.ua/society/2011/01/11/70089/>
24. Бикова Д.В. Використання ідей “Вальдорфської педагогіки” у сучасних школах [Електронний ресурс] / Д.В. Бикова – Харків, 2009. – Режим доступу: <http://www.kazedu.kz/referat/98405>.
25. Школа без оцінок (Освітній портал ПедПРЕСА) [Електронний ресурс] / Максим Короденко // Освіта України – 2012. – № 41. – Режим доступу: <http://pedpresa.com/blog/shkola-bez-otsinok.html>.
26. Розвиток вальдорфської педагогіки в умовах інтернаціоналізації і глобалізації освіти [Електронний ресурс] / А.О. Пучко // Портал сучасних педагогічних ресурсів. – 2008. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/rus/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n2_2008_st_11/?print.
27. Концепція проекту “Вальдорфська педагогіка в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://argo1.com.ua/7.htm>.

28. Актуальність вальдорфської педагогіки в наш час [Електронний ресурс] / Євгенія Анцибор // Молода Просвіта. – 2011. – Режим доступу: http://molodaprosvita.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=179:2011-03-16-10-56-30&catid=20:2008-09-21-16-42-33&Itemid=105.

29. Проект “Вальдорфська педагогіка в Україні” (Інститут інноваційних технологій і змісту освіти) [Електронний ресурс]. – 2010–2012. – Режим доступу: http://www.iitzo.gov.ua/proekt_valsdorvska_pedagogika.html.

30. Вальдорфская педагогика (Вальдорфская школа “Ступени”) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://stupeni.odessa.ua/publ/2-1-0-47>.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2012.

Фунтикова О.А. Вальдорфские инициативы сегодня в Украине

В статье раскрыты вальдорфские инициативы в Украине, отражены историогенеза и актуалгенеза осуществления воспитания, обучения и развития ребенка по принципам антропософии и антропософической педагогики, основателем которой был Рудольф Штейнер.

Ключевые слова: антропософическая педагогика, антропософия, вальдорфские инициативы, гимнастика ботмеровская, эпоха, Рудольф Штейнер, эвритмия.

Funtikova O. Waldorf initiative in Ukraine today

The article deals with waldorf of initiative in Ukraine, examine a question of historiogenesis and actualgenesis realization of education, studies and development of child by the principles of anthroposophy and pedagogies of anthroposophy, Rudolf Steiner was founder of it.

Key words: anthroposophy, epoch, evrytmiya, gymnastics botmerivska, Steiner Rudolf pedagogies of anthroposophy, waldorf of initiative.